

Ünite

1

Türkiye'nin Coğrafi Konumu

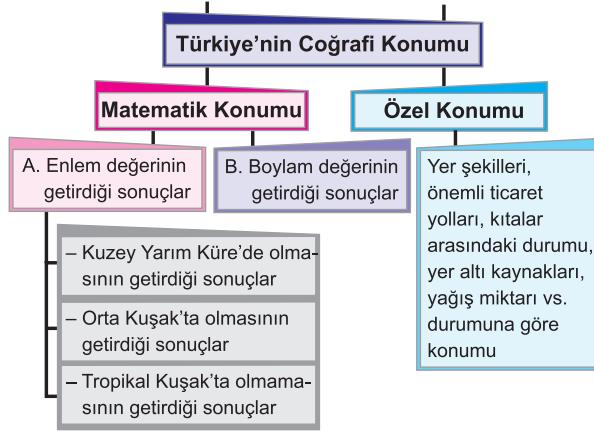
**Hangi
KPSS?**

Hangi
Kavramlar Bilinmeli?

TÜRKİYE'NİN COĞRAFİ KONUMU

Yukarıda verilen şemadan anlaşıldığı gibi Türkiye'nin coğrafi konumunu ikiye ayırıyoruz.

Öncelikle Türkiye'nin matematik konumunu öğrenelim.

Matematik Konum: Bir yerin (Türkiye'nin) Ekvator'a ve Başlangıç Meridyeni'ne (greenwich) göre uzaklığıdır. Yani bir yerin matematik konumunu (Ekvator'a göre uzaklığını) enlem, (Başlangıç Meridyeni'ne göre uzaklığını) boylam yardımıyla buluruz. Bu nedenle öncelikle enlem ve boylamın ne anlama geldiğini öğrenelim.

1. MATEMATİK KONUM

a. Paralel (Enlem)

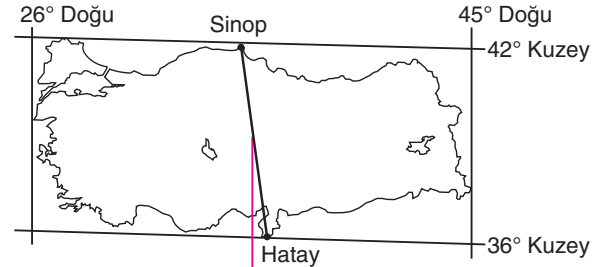
Ekvator'a paralel olarak çizildiği varsayılan aynı çembere paralel denir. Paralel dairesinin Ekvator'a olan uzaklığının açısı cinsinden de-

ğerine "enlem" denir. Enlem ve paralel çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilir.

Paralellerin Özellikleri

1. Başlangıç paraleli Ekvator'dur. Derecesi 0'dır.
2. Ekvatorun kuzeyinde 90, güneyinde 90 olmak üzere toplam 180 tane paralel dairesi bulunur.
3. Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe paralellerin boyları kısalır.
4. Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe paralellerin dereceleri büyür.
5. Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe paraleller arasındaki mesafe değişmez. Her birinin arası 111 km'dir. Bu özellik sayesinde iki paralel arasındaki veya bir ülkenin en kuzeyi ile en güneyi arasındaki kuş uçuşu uzaklığı kolaylıkla hesaplarız.

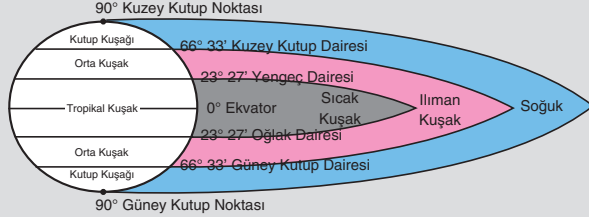
Örneğin;

Aralarında $42 - 36 = 6$ paralel fark var.
 $6 \times 111 \text{ km} = 666 \text{ km}$ fark var.

Dünya üzerinde özel paralel daireleri bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

a.1. Enlemin Etkileri

Enlem:

- Güneş ışınlarının geliş açısını
- Sıcaklığı
- Denizlerin sıcaklığını, buharlaşmasını ve tuzluluğunu
- Tarım ürünlerinin olgunlaşma süresini
- Tarım, orman ve yerleşme üst sınırını
- Kalıcı kar alt sınırını
- Güneş ışınlarının atmosferdeki tutulma oranını
- Bitki örtüsü ve toprak tipi çeşidi ile hayvan türlerini
- İklim özelliklerini
- Grup ve tan süresini
- Çizgisel hızı
- Gece-gündüz süre farkını
- Ekonomik faaliyetlerini
- Yağan karın yerde kalma süresini
- Yer çekimini vs. etkiler.

b. Meridyen

Bir kutuptan başlayıp diğer kutupta sona eren, Ekvator'u ve paralelleri dik kesen yarım çemberdir.

Meridyenlerin Özellikleri

1. Başlangıç meridyeni Greenwich'tir.
2. 180 tane doğuda, 180 tane batıda toplam 360 tane meridyen yayı bulunur.
3. Bütün meridyenler kutuplarda birleşir.
4. Aralarındaki mesafe (Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe daralır.) eşit değildir.
5. Boyları eşittir.
6. Ardışık iki boylam arasındaki yerel saat farkı (4 dakikadır) aynıdır.

b.1. Boylamın Etkileri

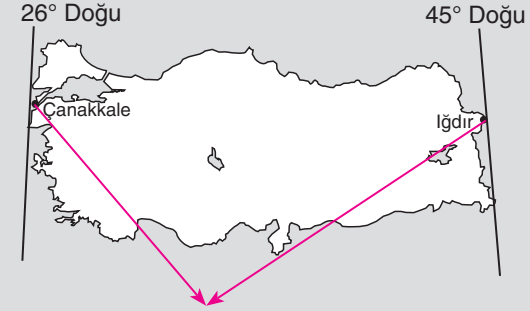
Boylam bir noktanın Başlangıç Meridyeni'ne (Greenwich'e) olan uzaklığının derece (°), dakika (') ve saniye (") olarak ifade edilmesidir. Boylamlar sadece yerel saat üzerinde etkilidir.

- A) Türkiye'de aynı boylam üzerinde bulunan yerlerin her zaman (İzmit, Bilecik, Finike ve Kütahya):
- Yerel saatleri
  - Saat dilimleri
  - Başlangıç Meridyeni ile aralarındaki zaman farkı
  - Başlangıç Meridyeni ile aralarındaki açısal uzaklık
  - Güneşin en tepeye geldiği an (öğlen vakti)
  - Gün içinde cisimlerin gölge boyunun en kısa olduğu an aynı olur.
- B) Türkiye'de aynı boylam üzerinde bulunan yerlerin bazı günler (21 Mart ve 23 Eylül tarihinde) (sadece Ekinoks tarihinde)
- Güneş 06.00'da doğar 18.00'da batar.
  - Güneşin doğuş ve batış saatleri aynıdır.
  - Gece-gündüz uzunlukları ve buna bağlı olarak gece-gündüz arası zaman farkları aynıdır.
- C) Türkiye'de aynı boylam üzerinde bulunan yerlerin hiçbir zaman;
- Başlangıç meridyeni ile aralarındaki uzaklık aynı değildir.
  - Güneş ışınlarının geliş açısı aynı değildir.
  - Çizgisel hızları aynı değildir.
  - Grub ve tan süreleri aynı değildir.
  - Genellikle enlemden kaynaklanan özellikler (Ekinoks tarihinde yaşananlar hariç) aynı değildir.
- D) Türkiye'de aynı boylam üzerinde yer alan yerlerde Türkiye'nin Orta Kuşakta olmasından kaynaklanan özellikler aynıdır.

Boylamlar sayesinde bazı noktalar arasındaki yerel saat farkını bulabiliriz. Örnek:

Türkiye'nin doğusu ile batısı arasında kaç boylam farkı var?

45 – 26 = 19 boylam fark var.

Her boylam arasında kaç dakikalık fark var?

4 dakikalık fark var.

Öyleyse 19 boylam arasında kaç dakikalık fark olur?

19 x 4 = 76 dakikalık fark olur.

Bu yolla Çanakkale ile Iğdır arasında 76 dakikalık fark olduğu bulunur. İsterseniz bunu

$$\begin{array}{r|l} 70 & 60 \\ -60 & 1 \rightarrow \text{Saat} \\ \hline 16 & \rightarrow \text{Dakika} \end{array}$$

işlemini yaparak 1 saat 16 dakika olarak gösterebiliriz.

26° Doğu 30° Doğu 40° Doğu

Çanakkale İzmit Diyarbakır

? ← 12:00 → ?
Batıdan sorulursa Doğudan sorulursa

30° Doğu Boylam üzerinde bulunan İzmit'te yerel saat 12.00 iken aynı anda 40° Doğu boylamında bulunan Diyarbakır'da ve 26° Doğu boylamında bulunan Çanakkale'de yerel saat kaçtır?

Batıda Sorulursa		Doğuda Sorulursa
$30 - 26 = 4$	Aralarındaki boylam farkı kaç?	$40 - 30 = 10$
$4 \times 4 = 16$ dakika	Aralarındaki zaman farkı kaç?	10 boylam $\times$ 4 dakika = 40 dakika
Bulunan fark çıkarılır.	Doğuda yerel saat ileridir. Batıda yerel saat geridir.	Bulunan fark toplanır.
$12 \div 00 - 16 = 11:44$ Çanakkale Yerel Saati	Sonuç?	$12:00 + 40 = 12:40$ Diyarbakır Yerel Saati

Türkiye'nin Matematik Konumu ve Sonuçları

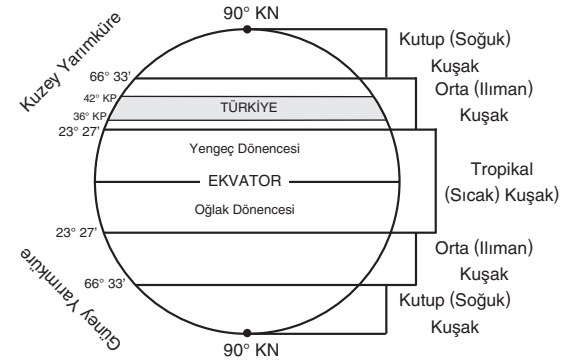
Türkiye'nin Ekvator'a ve Başlangıç Meridyeni'ne göre alan uzaklığına Türkiye'nin Matematik Konumu denir.

Türkiye 26°–45° doğru meridyenleri ile 36°–42° kuzey paralelleri arasında yer alır. Öyleyse Türkiye'nin matematik konumu ve sonuçları denilince ne anlaşılmalı?

Cevap:

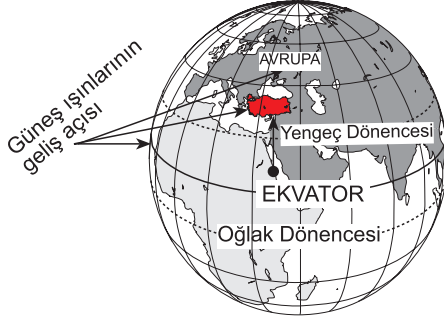
- A) Türkiye'nin enlem değerlerinin (Ekvator'a göre konumunun) getirdiği sonuçlar
B) Türkiye'nin boylam değerlerinin (Başlangıç Meridyeni'ne göre konumunun) getirdiği sonuçlar
Öncelikle enlem değerlerinin getirdiği sonuçlar üzerinde duralım:

1. Türkiye'nin Enlem Değerlerinin Getirdiği Sonuçlar

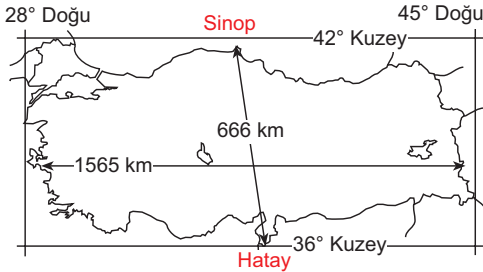

Yukarıdaki şekle bakıldığında Türkiye'nin Kuzey Yarımküre'de ve Orta Kuşak'ta olduğu anlaşılacaktır. Aynı zamanda bu durum Türkiye'nin sıcak ve soğuk kuşakta olmadığı anlamına gelir. İşte Türkiye'nin 36° – 42° kuzey paralelleri arasında yer almasının getirdiği bu durum Türkiye'de görülen bazı özelliklerin sebebini meydana getirmiştir. Bu durumu şöyle açıklayalım;

a) Türkiye'nin Kuzey Yarım Küre'de Bulunmasının Getirdiği Sonuçlar

Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye Ekvator'un kuzeyinde bulunmaktadır. Yani Kuzey Yarım Küre'de bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin güneyinden kuzeyine doğru gidildikçe Ekvator'dan uzaklaştırılırken, Kutuplara yaklaşmaktadır. Bu temel nokta konunun anlaşılmasında yol göstericidir.

Türkiye'nin kuzeyi ile güneyi arasında 6 enlem doğusuyla batısı arasında 19 boylam fark vardır.

Ekvator Türkiye'nin güneyinde kalırken Kuzey Kutup Noktası'nda kuzeyinde yer almaktadır.

Türkiye'nin güneyinden kuzeyine doğru gidildikçe (Şekil 1):

- Ekvator'dan uzaklaşılır.
- Kuzey Kutup Noktası'na yaklaşılır.
- Güneş ışınlarının düşme açısı daralır.
- **ÖRNEK** 🚩 Güneş ışınları en dik Akdeniz'e en eğik Karadeniz'e gelir.
- Sıcaklık azalır.
- **ÖRNEK** 🚩 Akdeniz Karadeniz'den daha sıcaktır.
- Gölge boyu uzar. Örnek: Gölge boyu en kısa Akdeniz en uzun Karadeniz'dedir.
- Buharlaştırma ve denizlerin tuzluluk oranı azalır.
- Deniz sıcaklığı azalır.
- **ÖRNEK** 🚩 Akdeniz en sıcak, Karadeniz en serin denizimizdir.
- Gece-gündüz zaman farkı artar.
- **ÖRNEK** 🚩 Gece-gündüz zaman farkı en az Akdeniz, en fazla Karadeniz'dedir.
- Çizgisel hız azalır. (Ekvator'da maksimum hız 1670 km, kutuplarda 0 km'dir.)
- **ÖRNEK** 🚩 Çizgisel hız en fazla Akdeniz, en az Karadeniz'dedir.
- Grup ve tan süresi artar.
- **ÖRNEK** 🚩 Grup ve tan süresi en kısa Akdeniz, en uzun Karadeniz'dedir.

- Yerçekimi artar, çünkü kutuplar yerin merkezine daha yakındır.
- Tarım ürünlerinin olgunlaşma süresi uzar.

ÖRNEK Akdeniz'de tarım ürünleri Ege, Marmara ve Karadeniz'e göre daha erken olgunlaşır.

- Kalıcı kar yükselti sınırı azalır.
- Güneş ışınlarının atmosferde aldığı yol ve tutulma oranı artar.
- Bakı yönü güneydir.

ÖRNEK Dağların güneşe bakan tarafı güneş ışınlarını daha dik açıklar. Bu nedenle dağların güneye bakan yamaçları kuzeye bakan yamaçlarına göre;

- ▶ Sıcaklığı fazla,
- ▶ Tarım ürünlerinin olgunlaşma süresi kısa,
- ▶ Kalıcı kar yükselti sınırı fazla,
- ▶ Nüfus miktarı fazladır.
- ▶ Yerleşme, orman ve tarım yükselti üst sınırı fazladır.
- 21 Haziran tarihinde yaz mevsimi yaşanır.
- En fazla sıcaklıklar Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında yaşanır.
- 21 Haziran'da en uzun gündüz en kısa gece yaşanır.
- 21 Aralık tarihinde kış mevsimi yaşanır.
- 21 Aralık tarihinde en uzun gece en kısa gündüz yaşanır.
- En düşük sıcaklık Aralık, Ocak ve Şubat aylarındadır.
- Kuzeyden esen rüzgarlar (Karayel, Yıldız ve Poyraz) soğuttur.
- Güneyden esen rüzgarlar (Lodos, Kible ve Samyeli) ısıtır.

**Hangi
ÖRNEK**

Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'nin Kuzey Yarım Küre'de yer aldığı bir göstergesi olamaz?

- A) Karadeniz Bölgesi'ndeki akarsuların güneyden kuzeye doğru akması
- B) Karadeniz Bölgesi'nde, aralık ayında, gündüz süresinin İç Anadolu Bölgesi'nden daha kısa olması
- C) Ege Bölgesi'nin yıl boyunca güneş ışınlarını Akdeniz Bölgesi'nden daha eğik alması
- D) Toros Dağları'nın güneye bakan yamaçlarının kuzey yamaçlarından daha sıcak olması
- E) Coğrafi bölgelerin tümünde güney sektörlü rüzgârların sıcaklığı artırması

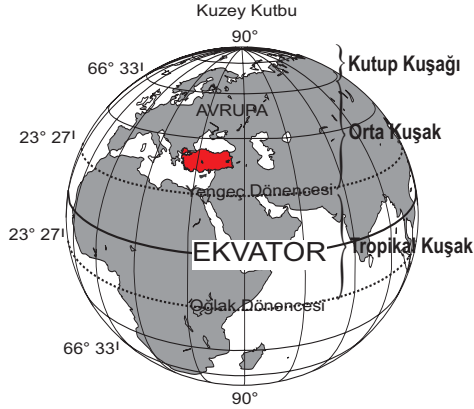
**Hangi
ÇÖZÜM**

Türkiye'deki
B) Gece-gündüz sürelerinin değişimi
C) Güneş ışınlarının geliş açısı değişimi
D) Dağların bakı yönü
E) Kuzey ve güney sektörlü rüzgarların sıcaklığa etkisi Türkiye'nin Kuzey Yarım Küre'de olmasıyla ilgilidir. Fakat A seçeneğinde verilen akarsuların akış yönü yükselti ve dağların uzanış yönü (özel konum) ile ilgilidir.

b. Türkiye'nin Orta Kuşakta Bulunmasının Getirdiği Sonuçlar

Şekil 2

Şekil 2'de görüldüğü gibi Dünya üç farklı kuşağa ayrılmıştır. Bu ayırımın yapılmasında enlem değerleri etkili olmuştur.

Tropikal Kuşak: 0 (Ekvator) ile 23° 27' enlemleri (dönenceler) arasında kalır.

Orta Kuşak: 23° 27' enlemleri ile 66° 33' enlemleri (kutup daireleri) arasında kalır.

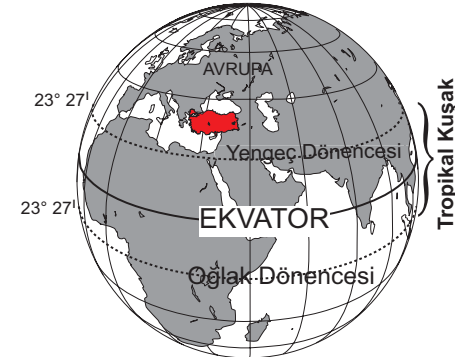
Kutup Kuşağı: 66° 33' enlemleri ile 90 enlemleri (kutup noktası) arasında kalır.

Türkiye 36-42 Kuzey Paralelleri arasında yer aldığına göre Orta Kuşak'ta yer alır. Bu nedenle Orta Kuşak'ta görülen özellikler Türkiye'de de görülecektir.

- Yıl içinde güneş ışınlarının geliş açısı fazla değişir.
- Yıl içinde sıcaklık değişimi fazladır.

- Dört mevsimi belirgin olarak yaşar.
- Akdeniz iklim kuşağındadır.
- Cephesel yağışlar görülür.
- Türkiye'de ılıman iklim tipleri görülür.
- Türkiye sürekli rüzgârlardan batı rüzgârların etkisi altındadır.
- Türkiye'de hakim rüzgar yönü batıdır.
- Mevsimler arası sıcaklık farkı fazladır.
- Buzullar asla deniz kenarına inmez.

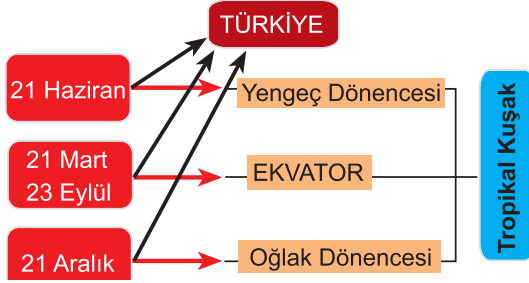
c. Türkiye'nin Tropikal Kuşakta Bulunmamasının Getirdiği Sonuçlar

Şekil 3

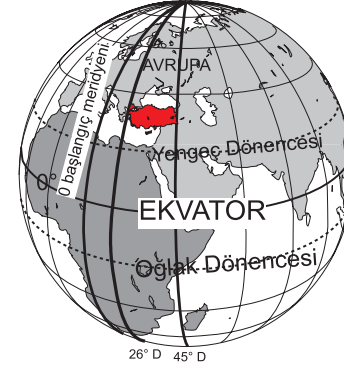
Şekil 3'te görüldüğü gibi Türkiye Tropikal Kuşak'ta değildir. Çünkü enlem değerleri 0° ile 23° 27' enlemleri arasında (Ekvator ile Dönenceler arasında) değildir. Bu nedenle Tropikal Kuşakta görülen özellikler ve aşağıda verilen iki madde Türkiye'de görülemez.

- Gölge boyu hiçbir zaman sıfır olmaz.
- Güneş ışınları hiçbir zaman dik gelmez.

Yukarıda verilen şekilden de anlaşıldığı gibi Tropikal kuşakta olmadığı için Türkiye'ye güneş ışınları hiçbir zaman dik gelmez.

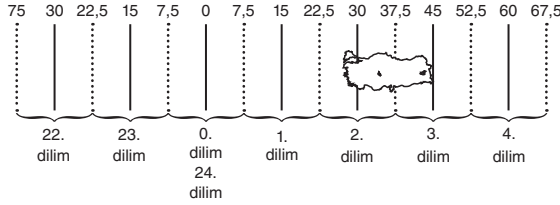
2. Türkiye'nin Boylam Değerlerinin Getirdiği Sonuçlar

Şekil 4

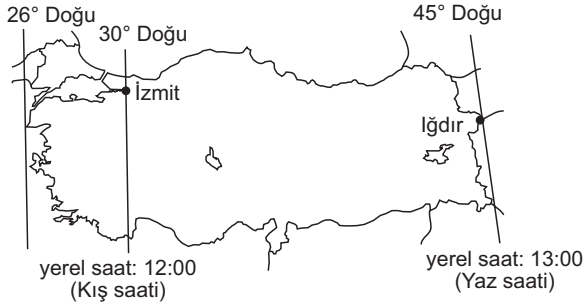
Şekil 4'de bakıldığında Türkiye'nin 26° doğu – 45° doğu boylamları arasında yer aldığı görülür.

- Boylam sadece yerel saat üzerinde etkilidir.
- Türkiye'nin doğusuyla batısı arasında ($45 - 26 = 16$) 16 meridyen fark vardır.
- Türkiye'nin doğusuyla batısı arasında ($19 \times 4 = 76$) 76 dakika zaman farkı vardır.
- Türkiye'nin doğusuyla batısı arasında ($76 \div 60 = 1:16$) 1 saat 16 dakika zaman farkı vardır.
- Türkiye'nin yerel saati başlangıç meridyeninden ileridir. (Çünkü doğuda yerel saat ileridir.)
- Türkiye 2. ve 3. saat dilimlerini ortak saat olarak kullanır. (Örnek: Şekil 5'te gösterilmiştir.)

Şekil 5

Türkiye'de Kullanılan Yaz ve Kış Saati Uygulaması

Yukarıdaki harita üzerinde gösterildiği gibi; Türkiye kış mevsiminde 30° D boylamı üzerinde bulunan İzmir'in yerel saatini ulusal saat olarak kullanır. (Saatler bu nedenle 1 saat geri alınır.)

Türkiye yaz mevsiminde de 45° Doğu boylamı üzerinde bulunan Iğdır'ın yerel saatini ulusal saat olarak kullanır. (Bu nedenle saatler 1 saat ileri alınır.)

Hangi ÖRNEK

Aşağıdaki Türkiye haritası üzerinde bazı kentlerin boylam değerleri verilmiştir.

Buna göre, Türkiye'de kış saati uygulamasının başladığı bir günde haritada verilen kentlerden hangisinin yerel saati ile ortak saat arasındaki fark sırasıyla en fazla ve en azdır?

- A) İzmir - Kütahya
- B) Ardahan - Kayseri
- C) İzmir - Kayseri
- D) Kütahya - Ardahan
- E) Ardahan - Kütahya

Hangi ÇÖZÜM

Türkiye kış mevsiminde 30° Doğu boylamının yerel saatini ortak saat olarak kullanır. Bu nednele yerel saati ile ortak saat arasındaki fark en fazla Ardahan'da en az da Kütahya ile olur.

Türkiye, aynı anda birden fazla ortak saat kullanmaz. Çünkü doğu-batı yönünde boylam farkı fazla değildir.

Türkiye, yaz ve kış saati uygulamasına enerji tasarrufu sağlamak (Güneş enerjisinden daha fazla yararlanmak için geçmiştir).

Bu uygulama 2008 yılı TBMM'de alınan kararlar kaldırılmış olsa da halen uygulanmaktadır.

Yerel Saat Hesaplaması

Şu sıralama takip edilir.

- Yerel saati verilen yer ile sorulan yer arasındaki boylam farkını bul.
- Bu farkı 4 ile çarp.
- Çıkan sonucu saate çevir (60 ile böl).
- Saat farkı sorulan yer doğuda ise; baştaki verilen yerel saat ile topla.
- Batıda ise, çıkart.

Hangi ÖRNEK

26° doğu boylamı üzerinde bulunan Bozcaada'da yerel saat 10:00 iken 33° doğu boylamı üzerinde bulunan Ankara'da yerel saat kaçtır?

- A) 9:32   B) 11:00   C) 10:28
D) 10:32   E) 12:00

Hangi ÇÖZÜM

- Yerel saati verilen yer (26) ile sorulan yerin (33) boylam farkını bul: $33 - 26 = 7$ boylam
- 4 ile çarp: $4 \times 7 = 28$ dakika
- Sorulan yer doğuda olduğu için verilen yerel saat ile topla: $10:00 + 0:28 = 10:28$

Hangi ÖRNEK

Türkiye'nin en doğu ucu ile en batı ucu arasında 1 saat 16 dakikalık zaman farkının olması aşağıdakilerden hangisinin sonucudur?

- A) Üç farklı kıta arasında topraklarının olması
B) Yükselti ortalamasının fazla olması
C) Ekvatorun kuzeyinde yer alması
D) Doğu ile batı arasında 19 meridyen farkı olmasının
E) Kuzey ile güneyi arasında 6 paralel farkı olmasının

Hangi ÇÖZÜM

19 boylam x 4 dakika = 76 dakikadır.

$$\begin{array}{r|l} 76 \text{ dakika} & 60 \text{ dakika} \\ - 60 & 1 \text{ saat} \\ \hline 16 \text{ dakika} & \end{array} = 1 \text{ saat } 16 \text{ dakika}$$

TÜRKİYE'NİN ÖZEL KONUMU VE SONUÇLARI

TÜRKİYE'NİN KOMŞULARI

1. Üç tarafı denizlerle çevrili olduğu için:

- Yarım ada konumundadır.
- Akarsu boyları kısadır.
- Deniz ticareti vardır.
- Donanma vardır.
- Liman ticareti vardır.
- Kıyı kesimlerde sıcaklık farkı azdır.
- Kıyı kesimlerde orman alanı fazladır.
- Kıyı kesimlerde nüfus yoğundur.

2. Dağlık, engebeli ve yükseltisi fazla olduğu için:

- İklim, toprak tipi, tarım ürünü ve bitki örtüsü çeşitliliği fazladır.
- Kısa mesafelerde sıcaklık farklılığı fazla olur.
- Aynı anda birçok farklı mevsim özellikleri yaşanır.
- Ulaşım ve yol yapımı zor ve pahalıdır.
- Tarım alanları dar ve parçalıdır. (Tarımda makineleşme zordur.)
- Erozyon fazladır.
- Akarsuların akış hızı yüksektir.
- Hidroelektrik enerji potansiyeli fazladır.
- Ticaretin ve sanayinin az gelişmesine neden olmuştur.

3. Dağlar doğu-batı doğrultusunda uzandığı için:

- Karadeniz'in ve Akdeniz'in nemli havası içeriye girememiştir.
- Karadeniz ve Akdeniz'in kıyalarından iç kesimlerine ulaşım zordur ve geçitlerle sağlanmıştır.
- Demiryolları doğu-batı doğrultusunda uzanmıştır.
- Limanların hinterlandı dardır.
- Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında kıta sahanlığı dardır.

- Yaz mevsimi kısılır ve kış mevsimi uzar.
- Tarım ürünü çeşitliliği azalır.
- Hasat süresi gecikir.
- Bitki çeşitliliği azalır.

5. Asya, Afrika ve Avrupa arasında köprü konumunda olduğu için: (Fotoğraf 1)

- Transit ticaret gelişmiştir.
- Jeopolitik ve jeostratejik önemi artmıştır.
- İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahiptir.
- Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Ortadoğu ülkelerine komşu ve Orta Asya ülkelerine de yakındır.
- Doğu-batı kültürleri ile birçok dinin kaynaşma alanıdır.
- Zengin bir tarihi mirasa sahiptir.
- Batıda Yunanistan, Bulgaristan ve Ege Denizi, Güneyde Suriye, Irak ve Akdeniz, Kuzeyde Karadeniz, Doğuda İran, Nahçıvan, Ermenistan ve Gürcistan ile çevrili bir ülkedir.

6. Mikroklima iklim alanlarına sahip olduğundan:

- Iğdır'da pamuğun,
- Rize'de turunçgil ve çayın,
- Alanya ve Anamur arasında muzun,
- Çoruh vadisinde zeytinin

yetiştirilme sebebi (mikroklima iklim alanları) özel konum ile ilgilidir.

7. Türkiye'de:

- ▶ En gelişmiş bölge Marmara'dır.
- ▶ En fazla yeraltı kaynağı Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir.
- ▶ En az yağış miktarı İç Anadolu Bölgesi'ndedir.
- ▶ Ege Bölgesi'nde kıta sahanlığı fazladır.
gibi örnekler özel konumla ilgilidir.